

(ע"ב) 'לעולם דאית בהו ארבעה ומאי מצטרפין מצטרפין לארבע אמות מן הצד'. לפי מה שפרש רש"י במשנה את ההלכה של 'דופן עקומה', לראות את הסכך הפסול כאילו הוא חלק מהדופן המתעקמת ונכפפת למעלה (וכ"כ הר"ן והרא"ש, וכן כתב הר"א מן הדר בפירוש דברי הרמב"ם), יש להבין מדוע נצרכים לצירוף הנסרים כדי לפסול, הלא גם אם אינם מצטרפים סוף סוף הדופן רחוקה מהסכך הכשר וכיצד יתכן להכשירה [בשלמא כשדנים על 'מקום חשוב' כדי לפסול, כגון באמצע הסוכה, יש מקום לומר שנסרים נפרדים אינם מצטרפים להחשב מקום חשוב, אבל נסרים הרחבים ארבעה שהם סכך פסול, מדוע נצרכים לצירוף כאשר הם מפרידים בין הדופן לסכך].

יש מי שהביא מכאן סמך לדעת הראשונים שמפרשים 'דופן עקומה', שרואים את הדופן כמתקרבת ובאה עד לסכך הכשר, ולפי זה אפשר שרק 'מקום חשוב' של ד' אמות לא מאפשר לכותל 'להתקרב' לסכך, אבל אם היו הנסרים נחשבים כנפרדים אזי לא היה מקום חשוב להפריד בין הסכך לכותל (עפ"י בית מאיר. ע"ע במובא לעיל ד. בהגדרות השונות של 'דופן עקומה').

וצ"ל לדעת רש"י שלשון הגמ' 'מצטרפים' לאו דוקא אלא אגב לשון הברייתא 'סדינים מצטרפים' ודברי רבי יהודה 'נסרים אין מצטרפים' [שהכוונה באלו אף באמצע הסוכה], נקטו אף לר"מ לשון צירוף בנסרים.

דף יח

'אזיר שלשה בסוכה גדולה ומיעטו בין בקנים בין בשפודין – הוי מיעוט'. נקט בלשון זו ולא נקט 'אזיר וסכך פסול אין מצטרפים' כדי להשמיענו שאף על פי שכבר נפסלה הסוכה משום אזיר שלשה, עולה הסוכה מתורת פסול על ידי מיעוט האזיר בהנחת קנים או שיפודים (ר"ן).

בשפת אמת דן מדוע אין בהנחת הסכך הפסול משום 'תעשה ולא מן העשוי' או משום 'מעמיד' בסכך פסול, ע"ש. ונראה שאין זה 'מן העשוי' כי מ"מ מכשיר על ידי מעשה בסיכוך [וראיה לכך ממה שאמרו קציצתן זוהי עשייתן, והלא לעולם מעשה הקציצה נעשה במחובר, וברגע שנתלש הוא כבר עשוי. וי"ל].
וענין 'מעמיד' נראה שאינו שייך אלא בדבר המעמיד את הסכך במציאות ולא בגורם המכשיר אותו.

'האי צחנתא דבב נהרא... והאינדא דשפכי נהר איתן ונהר גמדא להתם – אסירא'. בענין חשש התערבות דגים טמאים במקומות שסתם דגים הניצודים טהורים – ע' במובא ביוסף דעת ע"ו לט.

'סיכך על גבי אכסדרה'. 'על גבי' לא עליה ממש אלא בסמוך לה, כמו ועל יו מטה מנשה (רי"ף). וגם אינו יוצא מידי פשוטו, שמניח קצה הסכך על גבי קירוי האכסדרה שאו פי התקרה בולט בסוכה וכמו שכתב רש"י, וכן פירש הרא"ש.

מהרש"ל פירש בדעת התוס' שעשה את האכסדרה עצמה לסוכה, וסיכך על גבה ממש. ומהרש"א דחה פירושו.

'סיכך על גבי אכסדרה שיש לה פצימין כשרה'. רש"י מפרש 'פצימין' – עמודים שאין ביניהם שלשה טפחים, ונחשבים דופן מתורת 'לבוד'. והר"ן פירש בדעת הרי"ף: שני פצימים העומדים משני צדי הדופן; באופן זה הכל מודים שאומרים 'פי תקרה יורד וסותם' על ידי הפצימים שבדופן.

(ע"ב) 'אפילו הפחית דופן אמצעי'. כבר עמדו התוס' על לשון זו, מדוע נקטו 'הפחית' ולא אמרו

שמלכתחילה עשה רק שתי דפנות. והגר"א (בבאורו לאו"ח תרלד) פירש על פי דברי הפוסקים שאין להקדים עשיית הסכך לדפנות, והרי מבואר בעירובין פו: שאין אומרים 'פי תקרה יורד וסותם' אלא בפי תקרה שרחבה ד' אמות, ואם כן הלא לעולם כדי לחול דין 'פי תקרה' מוכרח הסכך להיות קודם לדפנות – לכן אמרו שהיתה שם דופן מקודם וסיכך לאחר עשיית הדפנות, ואחר כך נפתחה הדופן האמצעית.

א. מבואר מדברי הגר"א הללו שגם כאשר הקדים דופן אחת או שתי לסכך, כיון שלא נתכשרה הסוכה בשעת הנחת הסכך, הרי זה כהקדים סכך לדפנות (וכן הוכיח מהגר"א בקהלות יעקב ו). וכן תמך בבכורי-יעקב (תרלה סק"ח) מלשון הגהות מיימוניות, ודלא כהפרי-מגדים (במשבצות זהב שם) שצדד להכשיר כשעשה דופן אחת של שבעה טפחים.

עוד יש להעיר שמשמע מכאן אפילו שהסכך והדפנות באו כאחת מבחינת הזמן, פסול משום 'מן העשוי', עכ"פ בכגון זה שהסכך הוא סיבה לחלות דין הדופן. וכעין זה צדדנו לעיל ג: שהמסכך בענפים עם פירות, הגם שע"י הסיכוך נתבטלו הפירות ונתכשרו לסיכוך, הרי זה 'מן העשוי' אעפ"י שמיד עם הסיכוך מתכשרים.

ב. התוס' שנקטו 'הפחית' לאו דוקא – נראה שזהו רק לפי פירושה [וכמדויק מדבריהם שלא דקדקו כן אלא לאחר שדחו פרש"י ופרשו אחרת], שיש לפרש פי תקרת האכסדרה יורדת, ולא כפרש"י שמדובר על סוכה שבחצר ללא אכסדרה ו'תקרה' היינו תקרת הסוכה, שלכן לדבריהם אין כל הכרח להקדים הסכך לדפנות. וזה דלא כמו שכתב בשבט הלוי (ח"ו נו וח"ח קמו) להוכיח מהתוס' שאם קדם הסכך לדפנות, עכ"פ כשקדמה דופן אחת, כשרה.

סיכומי דינים ושיטות בענין פי תקרה יורד וסותם – בעירובין צד.

דף יט

'הכא בקנים היוצאים לפנים מן הסוכה ומשכא ואזלא חדא דופן בהדיהו' ואם תאמר, וכי גרועה זו משתים כהלכתן ושלישית אפילו טפה, ומדוע היה עולה על הדעת לפסול? י"ל שמדובר כשעשה שתי הדפנות שבצדדים ארוכות, הגם שהיה די לו בשבעה טפחים באחת מהם – וא"כ זה מוכיח שרוצה לעשות כל הסוכה בדפנות ארוכות, והדופן האחת הנמשכת עם הפסל אינה מן הסוכה אלא עומדת בפני עצמה (עפ"י רא"ש; תור"פ).

החזון-איש (קמד, א) צדד לפרש דבריו שאמנם הסכך היוצא לא נעשה לשם צל [ושמא אף חשב להדיא שלא להשתמש באותו מקום], ואעפ"י שדינו בעצם כסכך פסול, בכל זאת מתכשר מדין 'פסל היוצא' ואינו דומה לכל פסול אחר בגופו של סכך שאינו מתכשר, כי פסולו הוא במחשבה, בכך שלא נעשה לשם צל, וקל לו להיות נטפל לעיקר הסוכה.

ובדעת ר"י (המובא ברא"ש לעיל סי' ג) כתב החזון"א לפרש שלפי האמת הקנים היוצאים גם הם בכלל הסוכה שנעשתה לצל. ולפי דרך זו לא מצינו שחסרון תנאי-הכשר בסכך יוכשר בשביל 'פסל היוצא'. ע"ש.

א. יש מהראשונים שפירשו טעם הדין, שרואים את הדופן הקצרה כאילו ממשיכה במקום הפסל, במקביל לדופן הארוכה (עפ"י מאירי ורבנו מנוח בדעת רש"י ד. וכ"ה לשון הירושלמי המובא במלחמות ה' לעיל ז; לבוש תרלא, ז). ולפי טעם זה נראה לכאורה שאם הפסל מונח בצד הדופן הארוכה בלבד, וממנו ולקצרה יש אורך מפסיק – לא יתכשר מקום הפסל, שהרי גם אילו היתה שם דופן ממש לא היתה מועילה משום הפסק האויר. ואולם מלשון ר"ח 'שלמא להו סככא אפלגא דדופן' יש לדקדק שהפסל היוצא אינו נתון לכל רוחב הסוכה אלא רק בצד הדופן הנמשכת, ואעפ"כ נטפל לסוכה ונידון כמוה, הגם שאין שם אלא דופן אחת. ובחזון"א (קמד, א) נקט שאפילו אין שבעה בפסל היוצא, ואפילו יש אורך ג' טפחים בין הפסל היוצא לדופן, כל שיש כנגדו דופן אחת – כשר. ע"ש.

ג. סכך פסול פחות מד' עם אויר פחות מג', גם אם שניהם ביהוד יותר מארבעה טפחים [או ארבע אמות לפי דעה אחת הנ"ל] – כשרה [לפי ששני הפסולים הללו אין שיעוריהם שוים לכך אינם מצטרפים. ורבה הקשה לרבנן דבי רב שלפי שיטתם בדין היה שייצטרפו כיון שמכל מקום יש שם הפלגה ארבעה טפחים. והם סוברים שסכך פסול אינו פוסל משום הפלגה. או אפשר שסוברים כיון שסו"ס אין שיעוריהם שוים אינם מצטרפים על אף שטעם אחד בשניהם. עפ"י ריטב"א].

א. שני טפחים סכך פסול מכאן ושני טפחים מכאן ואויר פחות משלשה באמצע, יש להסתפק שמא שני הפסולים מצטרפים לפסול. אבל אם בפסולים לבדם אין ארבעה, אין האויר משלימם לארבעה, שאין 'לבוד' להחמיר (תוס'). ויש פוסלים באופן הראשון. עפ"י רבנו ירוחם. וע"ע רעק"א ושפת אמת. ונקטו אחרונים שאם אי אפשר לתקן ואין לו סוכה אחרת – ישב בה בלא ברכה. אבל באופן השני – כשר. משנ"ב תרלב סק"ט).

ב. אויר פחות משלשה טפחים סמוך לדופן, ולאחריו סכך פסול פחות מד' אמות; כתב הגרעק"א על פי הר"ן שהסוכה פסולה לפי שאין לומר שתי הלכות, 'לבוד' ו'דופן עקומה', כאשר האחת צריכה להתבסס על האחרת. והרי כאן אינך יכול לדון דופן עקומה אם לא תאמר לבוד. ויש שחולקים על דין זה (ע' בשו"ת אור לציון ח"א מג; שבט הלוי ח"א קסד. וע"ע במובא לעיל ד טז).

ג. נראה שאעפ"י שסכך פסול אינו מצטרף עם אויר, זהו רק לפסול הסוכה, אבל כל שיש בשניהם יחד ארבעה טפחים – אין ישנים תחתיהם (עפ"י חו"א קמד, ד).

בסוכה קטנה, אויר וסכך פסול מצטרפים לשלשה טפחים לפסול כיון שנחסר משיעור הכשר הסוכה.

צירוף דברים שאין שיעוריהם שוים, בהלכות השונות שבתורה – ע' בפירוט במעילה יו-יח.

דף יח

על זהווי דגים טמאים וטהורים על פי מקום חיותם ושאר סימנים – בע"ז לט-מ.

לא. האם יש לבוד באמצע – לענין סוכה, שבת והאהלה על הטומאה?

כאמור, נחלקו רב אחא ורבינא באויר המפסיק את הסכך, האם נאמרה תורת 'לבוד' (למעלה. תוס') באמצע אם לאו.

והוכיחו בגמרא שהכל מודים לענין עירוב דרבנן שיש לבוד באמצע, שלכן שתי קורות היוצאות משני צדי המבוי, אעפ"י שאינן נוגעות זו בזו, אם אין ביניהם שלשה טפחים – מותר. לענין טומאת אהל, לכל הדעות אין 'לבוד' באמצע [שכך נתקבל בהלכות טומאה], ולכן ארובה שבתוך הבית, טומאה בבית – מה שכנגד ארובה טהור. כנגד ארובה – כל הבית כולו טהור.

יש מפרשים שלדעת האומר אין לבוד באמצע, אף בסמוך לדופן אין לומר 'לבוד', שלדעתו לא נאמרה הלכה זו אלא במחיצות ולא בתקרה (ער"ן; ערוך לנר). ויש אומרים באמצע דוקא, אבל מן הצד – אומרים 'לבוד' אף בסכך (עפ"י שפת אמת).

ולפי מסקנת ההלכה שיש לבוד באמצע ורק לענין טומאה נתקבל שאין לדון בה 'לבוד', יש אומרים [עפ"י דקדוק לשון רש"י] שזה רק באמצע התקרה אבל ארובה מן הצד, אין עוברת בה הטומאה (ע' בשפת אמת שדן בדבר ונשאר ב'צ"ע לדינא'. וכ"ה בסדרי טהרות דף קמח:). ואולם כמה